

Šankara

Jedan od najvećih mislilaca Vedante, a bez sumnje jedan od najvećih filozofskih duhova poniklih s tla Indije, jest Šankara. Njemu se pripisuju stihovi Mohamudgare.

Ako je tome doista tako, možemo zaključiti da je pjesma stara preko tisuću godina, budući da se indolozi uglavnom slažu da je Šankara živio na prijelazu iz osmog u deveto stoljeće naše ere.

Max Müller tako drži da je Šankara rođen 788. godine u Kaladi, na jugo-zapadnoj obali Dekanskog poluotoka, i da je umro 820. u Kedarnathu, na zapadnim obroncima Himalaja, što je, čini se, najprihvaćenije mišljenje. Međutim, kako je periodizacija indijske povijesti znanstvenicima oduvijek predstavljala veliku poteškoću, postoje i radikalna neslaganja. Tako na primjer Anandagiri smatra da je Šankara rođen u Cidambaramu 44. godine prije naše ere, te da je umro 12. godine p.ne. Budući da takvo datiranje ipak nema pouzdanih osnova, priklonivši se Mülleru možemo reći da je Šankara živio u doba buđenja popularnog hinduizma pod jakim utjecajem autohtone kulturne baštine, slabljenja i nestajanja budizma te vrhunca razvoja jainizma. Vedski obredi počeli su gubiti ugled, a sektaštvo je počelo dobivati sve veći broj poklonika.

Iz takvog podneblja izniknulo je učenje Advaita-Vedanta (nedualistički monizam) kojim je Šankara izmirio tadašnje duhovne tokove sa starim tekstovima i vedskom tradicijom, čime je odigrao ulogu velikog vjerskog reformatora. Osim toga, njegovo učenje zadovoljavalo je i najistančanije filozofske duhove onog, a i kasnijih vremena.

Glavni Šankarini spisi su komentari najvažnijih Upanišada (Chandogye, Brhad-aranyake, Taittiriye, Aitareye, Švetašvatara, Kene, Kathe, Iše, Brašne, Mundake i Mandukye), Bhagavad-gite i Badarayanine "Vedanta-sutre". To su uglavnom filozofijsko-religijski tekstovi u kojima se iznosi učenje Advaita, a namijenjeni su isključivo učenim ljudima.

Međutim, Šankara nije pisao samo "akademske" tekstove, već je stvarao i himne posvećene raznim hinduističkim bogovima: Višnuu, Šivi, Šakti i Suryi te izreke i poučne pjesme namijenjene običnim ljudima i većinskom prostom puku.

Jedna od poznatijih poučnih pjesama je Mohamudgara, u kojoj se iznose Šankarini stavovi o uzaludnosti života, blagodatima duševnoga mira, ljepotama spoznaje istine i boga Višnua. Ali ne samo to.

*Prijevod je sačinjen prema Durga Das Rayevu engleskom prijevodu koji se može naći u knjizi
Maxa Müllera *The Six Systems of Indian Philosophy*, London 1919.*

Mohamudgara**- Malj za obmanutost -**

Neznalico! Zaboravi svoju žeđ za bogatstvom,
odagnaj sve želje iz svojeg srca. Neka tvoj um
bude zadovoljan tvojim djelima.

Tko je tvoja žena, a tko tvoj sin? Neobični su
puti ovoga svijeta. Tko si ti? Odakle si došao?
Zamisli se nad time, O Brate.

Ne uznosi se bogatstvom, prijateljstvima ili
mladošću. Vrijeme sve dokončava u trenutku.
Napusti sve privide i utoni u dom Brahmanov.

Ćivot je nespokojan poput kapljice vode na
lotos-cvijetu. Zajedništvo s dobrom, pa makar
i na tren, jedini je put preko oceana patnje.

I život i smrt nastaju u majčinskim utrobama.
U tome je sva bijeda ovoga svijeta.
Što te ovdje može zadovoljiti, O Čovječe!

Dani i noći, jutro i večeri, zime i proljeća
dolaze i odlaze. Vrijeme se igra, a život
bljedi. Ipak, tračak nade uvijek ostaje.

Lice biva naborano, kosa sijedi, usta ostaju
bez zuba, a štap se u rukama trese.

No čovjek nikad ne podiže kotvu nade.

Ćivi pod stablom doma božanskog, spavaj na zemlji
i pokrivaj se kozjim krznom napustivši sve užitke
svijeta. Zar isposništvo ne čini čovjeka sretnim?

Nikada se ne uzbuđuj zbog neprijatelja, prijatelja,
sinova ili rođaka. Uvijek budi smiren i ravnodušan
ako ti je nakana domu Višnuovom¹ skoro stići.

Osam visokih planina, sedam mora, Brahma², Indra³
i Rudre...⁴ Ti, ja i cijeli svijet jesmo ništa.
Ako je tako, zašto onda tugovati?

U tebi, meni i svima drugima prebiva sam Višnu.
Stoga je izlišno biti nestrpljiv ili bijesan.
Svako biće motri u Sebi⁵ i zaboravi sve razlike.

Djetetu je dano da se igra, mladiću da uživa u
lijepim djevojkama, a starcu da tone u brigama -
ukoliko se ne drže vrhovnog Brahmana.

Smatraj bogatstvo ispraznim, jer u njemu ni
trunke radosti nema. Bogati strahuju i od
vlastitih sinova. To je svugdje tako.

Dokle god čovjek zarađuje novac, obitelj mu je
blagonaklona. Ali kad mu u starosti tijelo bude
slabo, nitko u kući više ne haje za njega.

Oslobodivši se žudnje, bijesa, pohlepe i
 rasijanosti, meditiraj o sebi i o tome tko si.
 Neznalice koji ne poznaju Sebe ključaju u paklu.

U ovih šesnaest stihova izloženo je cijelo
 učenje mudrih. A onima koji ni ovo nisu kadri
 razumjeti, zar može još itko pomoći?

Napomene:

¹ Višnu - vedsko božanstvo sunca i nadzornik bogova. U postvedskom hinduizmu on postaje jedan od bogova Trojedinstva: Brahma je Stvaratelj, Višnu je Održavatelj, a Šiva Razaratelj. Višnu je čuvar poretka i pravde na zemlji putem svojih utjelovljenja (avatara).

Zanimljivo je primijetiti da Šankara u pjesmi jedva i da spominje svoje porodično božanstvo, Šivu, dajući prednost Višnuu. To može biti jedan od razloga protiv pripisivanja ove pjesme Šankari.

² Brahma - postvedsko božanstvo s ulogom Stvaratelja u indijskom Trojstvu (Trimurti). Identificira se s vedskim Prajapatijem.

³ Indra - u vedskom razdoblju štovao se kao najviše božanstvo. On je bio kralj bogova, bog rata, oluje i plodnosti. U postvedskom razdoblju gubi na značenju.

⁴ Rudre - smatra se da postoji jedanaest ili, po drugoj predaji, trideset i tri Rudrina sina koji se nazivaju Maruti ili gdjekad -Rudre. U ranom razdoblju Rudra je jedno od očitovanja boga vatre Agnija (lat. ignis) sa specifičnom ulogom gospodara zvijeri i divlje prirode. Kasnije se Rudra povezuje sa smrću, da bi uskoro bio potpuno identificiran sa Šivom.

⁵ Sebe - atman

Komentar

"Mohamudgara" ili "Malj za obmanutost" jedna je od čuvenijih indijskih poučnih pjesama u kojoj se iznosi sustavna poruka o jednom sasvim osebnom filozofijsko-religijskom pogledu na svijet, život i vrijednosti uopće.

Sanskrtska riječ moha znači: gubitak svijesti, smetenost, tlapnja, iluzija, privid, zaslijepljenost, neznanje. Korijen riječi je muh, što znači: biti zbunjen, zavarano, izgubljen, obmanut, neodlučan, ali također i ne uspjeti, podleći. Filozofijska definicija mohe glasi: "Moha je obmanutost uma koja ljudima nameće vjerovanje u pojavnost svijeta, sprečavajući tako pravo poimanje istine."¹

Mudgara s druge strane znači jednostavno - čekić, malj.

Dakle, "Čekić za zaslijepljenost", kako glasi Katičićev prijevod naslova, jest alatka kojom se razbija privid i svaki oblik neznanja ukoliko se pravilno uporabi, odnosno ako se doista shvati i prihvati. Na taj način, zlo sa svojim korijenom biva uništeno kao što udarac teškog malja razbija staklo i pretvara ga u sitnu prašinu. Tako dobivamo jedan slikovit prikaz u kojemu je čovjek vlastiti materijal za obradu, njegova djela u životu su dljeto, a pjesma, tj. učenje u njoj izneseno jest čekić kao kiparska alatka ("Filozofiranje čekićem"?).

Prema učenju Advaita-Vedante, jednog od ortodoksnih filozofijskih sustava koji su u Indiji nicali tijekom prvog tisućljeća naše ere, a čiji korijeni sežu mnogo dublje u povijest, svijet je iluzija (maya) koju čovjek zbog svojeg krivog uvida i nepoznavanja prave realnosti koja je skrivena u metafizičkim dimenzijama (avidya) smatra zbiljskom prirodom stvari i istinskom realnošću. To je uzrok svih ljudskih stradanja, nesreće i patnji, a kojima se na kraj može stati jedino pravim znanjem (para-vidya), naime, znanjem o najvišoj istini - Brahmanu.

Brahman je sveprisutni iskon i temelj svijeta, bitak svakog pojedinog bića, fundament na kojemu sve počiva i o kojemu sve ovisi, dok on sam, kao "stvarnost stvarnosti", ne ovisi ni o čemu i ni o kome. Brahman je neodrediv i neizraziv, jer ako ga svedemo na pojedinačnost i prirekemo mu atribute, stvorit ćemo konačno biće podložno prostorno-vremenskim odnosima, kauzalnosti (deša-kala-nimitta) i promjenama, što je potpuno neprihvatljivo. Za Brahman se stoga kaže da je nirguno-guni - onaj čije je obilježje da nema obilježja.

Po svojoj naravi Brahman je identičan atmanu ili (nad)individualnom sebstvu koje je opet praosnov svakog individualnog postojanja, svijesti i osobnosti. Radhakrishnan opisuje atman kao "...ono što ostaje kada se ukloni sve što nije čisto sebstvo." On je neaktivan i uvijek nepromijenjeno prisutan u svakom čovjeku i pri svakom stanju njegove svijesti.

Spoznajom identiteta atmana i Brahmana, ljudske i kozmičke biti, postiže se mokša ili oslobođenje iz vječnog kruga rađanja i umiranja, beskonačnog kolopleta života - samsare.

¹A Practical Sanskrit Dictionary, A.A. MacDonell, Oxford University Press, London, 1958.

Šankara u svojoj pjesmi uspostavlja vrijednosti slične onima za koje su se zauzimali pojedini grčki filozofi. To su, primjerice, spoznaja sebe kao prvi i posljednji zadatak svake mudrosti, (atmanam vidhi - □□□□□□□□□□□□□□), misaoni život (□□□□□□□□□□□□□□□□) kao najviši mogući oblik življenja, ispraznost materijalnog imućstva i sl.

Međutim, originalnost i ljepota upravo ovog segmenta indijske misli očituje se u nepokolebljivom uvjerenju da svaki čovjek skriva u sebi božansku prirodu koju on sam za sebe treba otkriti i očitovati obuzdavajući svoju nižu, puko ljudsku prirodu. Stoga se oslobođenje (mokša) može postići pravilnim djelovanjem (karma-yoga), predavanjem bogu (bhakti-yoga) ili filozofijom (jñana-yoga). Svakom je čovjeku ponuđeno da izabere jedno, drugo ili sve ovdje nabrojano - i da bude slobodan.

Ovaj rad predstavlja rezultat studija indijske filozofije potaknut kolegijem pod naslovom "Problemi azijskih filozofija", akademske godine 1991/92. i vrlo je skromnih namjera.

Na koncu još valja reći da se stihovi u izvornom tekstu "Mohamudgare" sriču, dok ovaj prijevod nema sroka iz dva razloga: jedan je taj što je engleski prijevod također izbjegavao rиму, a drugi je taj što sam smatrao da bi se nasilnim sricanjem znatno izgubila ljepota i dubina teksta, te bi tako pjesma izgubila svoju najvažniju dimenziju.

S engleskoga preveo, napomenama i komentarima popratio:

Pavel Gregorić